

Inclusive Education Diaries of Counselor and Primary School Teacher Candidates

Hasan EŞİCİ¹, Yeliz DOĞAN²

ABSTRACT

The aim of this study was to examine the personal and professional development of teacher candidates in the inclusive education class. It was tried to determine the knowledge, feelings, thoughts, attitudes and beliefs of the counselor and primary school teacher candidates during the course. For this purpose, diaries were written by students voluntarily during the 14-week course. The diaries were analyzed using the document analysis method, one of the qualitative research methods, and the data were analyzed using the content analysis method. During the semester, most of the lessons continued in the form of distance education due to the Covid-19 outbreak. This situation caused the students to include their feelings and thoughts about the course process both face to face and as distance education in their diaries. As a result of the research, it was determined that although there were some similarities between the themes that emerged in the pre-Covid-19 period and the Covid-19 global epidemic period, some differences also emerged. Teacher candidates frequently emphasized the importance of the psycho-social support they received from the instructor of the course during the quarantine period. The candidates drew attention to the issues such as the inclusive education course being activity-based and the use of differentiation strategies, and criticized the side of distance education that prevents active participation. The candidates stated that they gained knowledge and attitude related to the inclusive education. This situation reveals the necessity of giving the inclusive education course to prospective teachers effectively in terms of both content and process.

Article Info

Keywords:

Inclusive education
Teacher training
Diary

Article history:

Received: 14.12.2020
Accepted: 30.12.2020
Published: 31.12.2020

Psikolojik Danışman ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kapsayıcı Eğitim Günlükleri

ÖZ

Bu araştırmada öğretmen adaylarının aldıkları kapsayıcı eğitim dersi sürecinde kişisel ve mesleki açıdan gelişimlerini incelemek amaçlanmaktadır. Psikolojik danışman ve sınıf öğretmeni adaylarının ders sürecindeki bilgi, duygu, düşünce, tutum ve inançları tespit edilmeye çalışılmıştır. On dört haftalık ders sürecinde öğrenciler tarafından gönüllü katılımla günlükler yazılmıştır. Günlükler nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi

Makale Bilgileri

Anahtar kelimeler:

Kapsayıcı eğitim
Öğretmen yetiştirme
Günlük

kullanılarak incelenmiş ve veriler içerik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Dönem içinde derslerin büyük bir kısmı Covid-19 salgını nedeniyle uzaktan eğitim şeklinde devam etmiştir. Bu durum öğrencilerin günlüklerde hem yüz yüze, hem de uzaktan eğitim olarak ders süreçlerine ilişkin duygu ve düşüncelerine yer vermelerine neden olmuştur. Araştırma sonucunda Covid-19 öncesi dönem ile Covid-19 küresel salgını döneminde ortaya çıkan temalar arasında bazı benzerliklere rastlanmakla birlikte, birtakım farklılıkların da ortaya çıktığı saptanmıştır. Öğretmen adayları karantina döneminde dersin öğretim elemanından aldıkları psiko-sosyal desteğin onlar için önemine sıkça vurgu yapmışlardır. Adaylar kapsayıcı eğitim dersinin etkinlik temelli olması ve farklılaştırma stratejilerinin kullanılması gibi hususlarına dikkat çekmiş ve uzaktan eğitimin aktif katılıma engel olan tarafını eleştirmiştir. Ayrıca günlüklerinde bilgi ve tutum düzeyinde kazanımlar elde ettiklerini belirtmişlerdir. Bu durum kapsayıcı eğitim dersinin hizmet öncesi dönemde hem içerik hem süreç bakımından etkili bir şekilde verilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Zaman Çizelgesi:
Geliş Tarihi: 14.12.2020
Kabul Edilme Tarihi: 30.12.2020
Yayınlanma Tarihi: 31.12.2020

Giriş

İnsanların temel hak ve özgürlükleri arasında yer alan eğitim hakkına her bireyin erişebilmesi için pek çok araştırmacı, eğitimci ve politika yapımcılar tarafından ulusal ve uluslararası boyutta çalışmalar ortaya konulmaktadır. Bu çabalar arasında farklı özelliklere sahip öğrencilerin aynı okulda birlikte öğrenmeleri anlamına gelen kapsayıcı eğitim (Causton & Tracy-Bronson, 2015; UNICEF, 2017) önemli bir yer tutmaktadır. Kapsayıcılık pek çok ulusal ve uluslararası yasal belgede yer almakla birlikte herkes için eğitim hakkının altını çizmektedir. Kapsayıcı eğitim ile ilgili çabaların uluslararası yasal düzenlemelerdeki geçmişi İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne (1948) dayanmaktadır. 1978 yılında yayınlanan Warnock Raporu ise bazı çocukların eğitilemez olduğu fikrini ortadan kaldırması ve bu anlayışı uluslararası boyutta konumlandırması bakımından önem taşımaktadır (Romero Contreras, Garcia Cedillo, Forlin & Lomeli Hernandez, 2013). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989), Salamanca Bildirisi ve Eylem Planı (1994) ise kapsayıcı eğitimin gelişmesinde en önemli belgeler arasında yer almaktadır. Türkiye'de ise 1739 sayılı Milli Eğitim temel Kanununun 4. Maddesinde yer alan "Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz." ifadesi ile herkes için eğitime vurgu yapılmaktadır.

Eğitim kurumlarında öğrencilerin sahip oldukları fiziksel, bilişsel, duygusal, sosyal, ekonomik vb. özelliklere verilen önem ve anlamın günden güne değişmesiyle birlikte yapılan çalışmalar, kapsayıcı anlayışın gündeme gelmesi, gelişmesi ve yerleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle 2001 yılında "No child left behind" adıyla başlatılan çalışmalar farklı özelliklere ve dezavantajlara sahip öğrencilerin eğitime erişimlerinin önündeki engellerin kaldırılması gerektiği konusunda büyük bir farkındalık yaratmıştır (U.S Department of Education 2001). Kapsayıcı eğitim yaklaşımı ile öğrencilerin bir bütün olarak gelişimleri hedeflenmektedir. Kapsayıcı eğitimi önemli kılan gerekçeler arasında eğitim, sosyal ve ekonomik gerekçe (UNESCO, 2009) ile hukuki gerekçeler yer almaktadır. Hakları anayasal şekilde güvence altına alınan her bireyin eğitim hakkının sağlanması hukuki ve eğitimsel gerekçe ile her öğrencinin aynı ortamda eğitim alması ekonomik gerekçe ile daha huzurlu ve barış içinde bir toplum inşasına yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması da sosyal gerekçe ile ilgilidir.

UNESCO (2009) kapsayıcılığı öğrenme sürecine, kültürlere ve topluluklara katılımı artırarak, eğitim içinde ve dışında dışlanmayı azaltarak ve ortadan kaldırarak tüm çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin çeşitli ihtiyaçlarına hitap etme ve bunlara yanıt verme süreci olarak görmektedir. Kapsayıcılığa atfedilen bu anlam “her çocuk” ifadesine odaklanmayı gerektirmektedir. Geçmişte kapsayıcı eğitim dezavantajlı gruplarda yer alan çocukların tipik gelişim gösteren akranlarıyla aynı sınıfta sosyal kabul ve eğitime erişim anlamında birlikteliği olarak tanımlanırken (Lewis ve Doorlag, 1999) son dönemde dezavantajlı öğrencilerin kapsamı genişletilmiş sadece özel gereksinimli öğrenciler değil sosyal, kültürel ve dil yönünden de farklılıkları bulunan öğrenciler de dahil edilmiştir (Taylor & Sidhu, 2012). Ayrıca kapsayıcılık eğitim ortamlarında genellikle öğrencilerin dezavantajlarıyla birlikte sürece dahil edilmesi ve onlara sunulacak fırsatların arttırılması olarak ele alınırken öğrencilerin yetenekleri gibi olumlu özellikleriyle birlikte de kapsanması gerektiğine ilişkin görüşler bulunmaktadır (Anderson ve Devine, 2018). Örneğin kapsayıcı eğitim ortamlarında hem tipik gelişim gösteren öğrenciler hem özel yetenekli öğrencilerin yetenek, ilgi ve becerilerini keşfetmeleri, bunları geliştirmeleri, motivasyonlarını arttırmaları için öğretmenlerden farklı yöntem, teknik ve stratejiler kullanmaları beklenmektedir (Dağlıoğlu, Doğan ve Basit, 2017). Bu durum gerçek kapsanmanın nasıl olacağı ile ilgili anlam üzerinde durulması gerektiğini gözler önüne sermektedir. Desteğe gereksinim duyan her bireyin sosyal kabulü yanında gereksinim duyduğu alanda destek alması kapsayıcı eğitim anlayışının işlevsel yönünü oluşturmaktadır.

Kapsayıcı anlayışın okullarda gelişmesi ve etkinliklerin profesyonelce yürütülmesi için öğretmenlerin bu konudaki yetkinliği çok önemlidir. Yapılan araştırmalarda öğretmenlerin farklı özelliklere sahip veya farklı kültürlerden bireyler ile çalışma konusunda bazı zorluklar yaşadıkları görülmektedir. Örneğin, Dilmaç ve Şimşir (2018) sınıfında yabancı uyruklu öğrenci bulunan öğretmenlerin ifadelerinden hareketle, dil ve iletişim problemleri, akademik ve sosyal problemler yaşadıklarını tespit etmiştir. Ayrıca yeni göreve başlayan öğretmenler yaşadıkları problemler arasında bireysel farklılıklarla başa çıkma, yavaş öğrenen öğrencilerle çalışma, farklı kültürlerden gelen öğrencilerle çalışmayı ifade etmişlerdir (Veenman, 1984). Bu durum kapsayıcı eğitimde hizmet öncesi ve hizmet içi öğretmen eğitimini gündeme getirmektedir.

Son yıllarda dünyanın farklı bölgelerinde öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerinin yanı sıra öğretmen yetiştirme süreçlerinde de kapsayıcı eğitimin önemi anlaşılmaya başlanmıştır (Forlin ve ark, 2010; McCrimmon, 2015; Mura ve ark, 2020). Dünya genelinde örneğin Kanada, Meksika, İspanya, İtalya, Hollanda gibi ülkeler ile birlikte Türkiye’de de çalışmalar hız kazanmıştır. Türkiye’de özellikle Suriyelilerin ülkemize gelişinden itibaren kapsayıcı eğitim çalışmaları daha fazla gündeme gelmiş ve bu yeni durumda öğretmenlerin kişisel ve mesleki gelişimleri ile entelektüel, duygusal ve sosyal gelişimlerini desteklemek ve öğretmenler üzerinden toplumsal bir dönüşüm sağlayabilmek amaçlanmıştır. Bu anlayışla Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü tarafından öğretmenler için pek çok çalışma başlatılmıştır (UNICEF, 2017; Kapsayıcı Eğitim Projesi, 2018). Bu çabalara ek olarak kalkınma ajansları ve Avrupa Birliği projeleri de yapılmaya başlanmış, farklı üniversite ve STK’lar da konuya ilişkin hem öğrencilere hem öğretmenlere yönelik çalışmalar ortaya koymuştur (ERG, 2016a; ERG, 2016b; ERG, 2016c; ERG, 2019; Tohum Otizm Vakfı, 2019). Hizmet içi eğitim kapsamında düzenlenen çalışmalar ekonomik ve zaman bakımından maliyetli

olsa da yüzbinlerle ifade edilebilecek düzeyde ciddi sayılara ulaşmıştır. Bu çalışmalara ek olarak öğretmen yetiştirme süreçlerinde de kapsayıcı eğitime yönelik adımlar atılmıştır. Yüksek Öğretim Kurumu tarafından eğitim fakültelerindeki lisans programlarına kapsayıcı eğitim seçmeli ders olarak konulmuş, öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimlerinde kapsayıcı eğitim ile tanışması sağlanmıştır.

Kapsayıcı eğitim anlayışının gelişip yerleşmesinde öğretmenin rolüne dikkat çeken çok sayıda araştırma (Sakarneh, 2004; Travers ve ark. 2010; De Boer, Pijl ve Minnaert, 2011; ERG, 2016; Tohum Otizm Vakfı, 2019) öğretmen yetiştirme süreçlerinin önemini ortaya koymaktadır. Forlin ve arkadaşları (2010) öğretmen yetiştirmede kurumların öğretmen adaylarını çok yönlü geliştirebilmek için, sınıflarındaki öğrencilerinin ihtiyaçlarına uygun olarak eğitim programını uyarlayabilecek, farklılaştırabilecek düzeyde esnekliğe sahip olmasına dikkat etmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Öğretmenin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal esnekliğe sahip olması ve bunu sınıf pratiklerine yansıtmasının kendisine de yarar sağlayacağı açıktır. Sınıfında kaynaştırma amacıyla özel gereksinimli öğrenci bulunan öğretmenlerin tükenmişlik yaşadıkları düşünüldüğünde (Talmor, Reiter ve Feigin, 2005; Kadan ve Aral, 2018) öğretmen adaylarının kapsayıcı eğitim konusundaki bilgi, beceri ve inançlarının geliştirilmesinin öğretmenlerin mesleki açıdan profesyonel gelişimine destek olmakla birlikte ruh sağlıklarının korunmasına da yardımcı olacağı söylenebilir.

Öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitiminde kapsayıcı eğitimin doğru anlaşılması için üzerinde önemle durulması gereken hususlar bulunmaktadır. Rouse (2008) profesyonel gelişimin zor olmasının nedenini bilgi, uygulama ve inanç boyutu arasında güçlü ve karşılıklı bir etkileşim olmasına bağlamaktadır. Bu nedenle öğretmen yetiştirmede bilgi vermek kadar inançlarının değişimi ve uygulama becerilerinin gelişimi de önemsenmelidir. Özel İhtiyaç Eğitiminde Avrupa Kalkınma Ajansı (2012) daha eşitlikçi bir eğitim ortamı sağlamak için yalnızca yetkinliklerin yeterli olmadığını hedeflere ulaşmak için öğretmenlerin gereken inanç ve değerlerle de donatılmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır.

Öğretmen yetiştirme sürecinde öğretmen adaylarına sadece seçmeli bir ders kapsamında "Kapsayıcı Eğitim" verilmesi tartışmaya açık bir durumdur. Bu çalışmada öğretmen adaylarının meslek öncesi eğitimlerinde seçmeli olarak aldıkları kapsayıcı eğitim dersi sürecinde kişisel ve mesleki açıdan gelişimlerini incelemek amaçlanmaktadır. Bu amaçla psikolojik danışman ve sınıf öğretmeni adaylarının ders sürecinde kazandıkları bilgi, duygu, düşünce, tutum ve inançları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Araştırmada kapsayıcı eğitim dersi alan eğitim fakültesi öğrencilerinin derse yönelik yazdıkları günlükler nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi ile incelenmiştir. Doküman incelemesi, yöntem ve veri üçgenlemesinde kullanıldığı gibi tek başına bir yöntem olarak da kullanılabilir. Ancak burada önemli olan araştırmanın nasıl tasarlandığı ve yürütüldüğü ile ilgili bilgilerin detaylı olarak verilmesidir. Doküman incelemesi diğer nitel araştırma yöntemlerinin tamamlayıcısı olarak görülmekle birlikte bazı araştırmalarda bağımsız bir araştırma yöntemi olarak da kullanılabilir (Bowen, 2009).

Katılımcılar

Çalışmanın katılımcılarını Güneydoğu Anadolu bölgesinde bir eğitim fakültesinde Sınıf Öğretmenliği ve Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık programında öğrenim gören on beş öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcılar belirlenirken seçilen örnekleme yöntemi ölçüt örneklemedir. Ölçüt örneklemede araştırma için uygun olan belli özellikleri taşıyan kişi, olay, durum ya da nesnelere dahil edilmesi söz konusudur (Patton, 2005; Büyüköztürk ve ark., 2016). Bu çalışmada belirlenen ölçütler 'eğitim fakültesi öğrencisi olmak' ile 'kapsayıcı eğitim dersi almış olmak'tır. Altı sınıf öğretmeni aday ve dokuz psikolojik danışman aday çalışmaya dahil edilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Kapsayıcı eğitim dersini alan adaylara 2020 Şubat ayındaki ilk derste günlüklerin yazılması ile ilgili bilgilendirme yapılmış ve gönüllü katılıma uygun şekilde yazılmasıyla ilgili gerekli açıklamalar yapılmıştır. Günlükler adayların Kapsayıcı Eğitim dersine yönelik duygu ve düşüncelerini ve süreçte geçirdikleri değişimi gözlemlemek için kullanılmıştır. Öğrenciler her hafta Kapsayıcı Eğitim dersinden sonra tarih belirterek derse ilişkin duygu ve düşüncelerini bilgisayar ortamında yazmış ve dönem sonunda günlüklerini dersin öğretim elemanına elektronik posta yoluyla iletmiştir. Öğrenci günlükleri Microsoft Office 2013- Word programında dosyanın ilk sayfasına öğrenci isimleri yazılarak toplanmış ve hafta hafta işaretlenerek analize hazır hale getirilmiştir.

Verilerin Analizi

Kapsayıcı eğitim dersi hakkında yazılan günlükler içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizinde toplanan veriler, birbirlerine benzerlik durumuna göre belirli kavram ve temalar altında toplanır ve okuyucunun anlayacağı şekilde düzenlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Adayların günlüklerindeki bulgulara ilişkin alıntılarda sınıf öğretmeni ve psikolojik danışman adaylarını birbirinden ayırmak için katılımcı sınıf öğretmeni aday KS ile katılımcı psikolojik danışman ise K harfi ile kodlanmıştır. Dönem başında günlük yazılması ile ilgili duyuru yapıldığında pandemiye ilişkin bir gelişme yaşanmadığından analiz sırasında günlüklerde yazılı olan tarihler yardımıyla ilk dört haftalık süre Covid-19 salgını öncesi ve kalan süre Covid-19 salgını karantina dönemi olarak ikiye ayrılmıştır. Öğretmen adaylarının yüz yüze ve uzaktan eğitim sürecinde kapsayıcı eğitim yaklaşımı ile ilgili algılarına ilişkin verilerin kaybolmaması ve bulguların daha doğru bir şekilde değerlendirilmesi için bu yol tercih edilmiştir.

İnandırıcılık ve Tutarlılık

Araştırmanın inandırıcılık ve tutarlılığını arttırmak amacıyla bir takım önlemler alınmıştır (Creswell, 2011; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu kapsamda araştırma bulgularına yönelik katılımcı teyitleri alınmış ve bulgular zengin ve detaylı betimleme ile raporlandırılmıştır. Bununla birlikte araştırma süreci boyunca kapsayıcı eğitim alanında çalışmalar yürüten bir uzmandan araştırma bulgularına yönelik uzman görüşü alınmıştır. Ayrıca bir araştırmacı kapsayıcı eğitime yönelik lisans düzeyinde ders vermektedir. Diğer araştırmacı ise kapsayıcı eğitim öğretmen eğitimi sürecinde

formatörlük eğitimi almış ve öğretmenlere eğitim vermiştir. Bu durumlar da inandırıcılık ve tutarlılığı arttıran unsurlar arasında yer almaktadır.

Bulgular

Veri analizinde üretilen kodlar Covid- 19 dönemi öncesinde yedi tema ve otuz dört alt temaya ayrılmıştır. Covid-19 döneminde ise yedi tema, yirmi yedi alt temaya ayrılmıştır. Temaların bir kısmı Yüksek Öğretim Kurumu Eğitim Fakültesi Lisans programlarının ders içerikleri ve Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlilikleri (2017) dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bir kısmı ise adayların hem derse hem salgın sürecine yönelik duygu ve düşüncelerini ifade edecek şekilde belirlenmiştir. Tablo 1’de tema, alt tema ve temalara ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Tablo 1. Covid-19 öncesi ve Covid-19 dönemine ait kapsayıcı eğitim günlükleri analiz tablosu

	Temalar	Alt temalar	Temalara İlişkin Açıklamalar
Covid-19 Öncesi Dönem	Konu	Kapsayıcı Eğitimin Tanımı Bireysel Farklılıklar Etik Farklılaştırma Ayrımcılık Kapsayıcı Eğitimin Gereçekleri Öğretmen rolleri Göç ve Savaş Mağduru Çocuklar	Günlüklerde kapsayıcı eğitim dersinde işlenen konulardan bahsedilmişse konu temasında yer alan alt temalarla kodlanır.
	Öğretim Yöntem ve Teknikleri	Yaratıcı Drama İşbirlikli Öğrenme İstasyon Farklılaştırma Tartışma	Canlandırmalar, fotoğraf karesi oluşturma, aktif öğrenme yöntem ve teknikleri, resim, şiir, poster gibi ürünlerin hazırlanması ve sınıfa sunulması gibi açıklamalar yer almışsa öğretim yöntem ve tekniklerinde yer alan alt temalarla kodlanır.

		Beyin fırtınası Sunum Yapma Aktif Katılım	
Kazanım	Bilgi Tutum		Öğrencinin ders sonunda “... öğrendim, bakış açım değişti” şeklindeki ifadeleri kazanım temasına ait bilgi ve tutum alt temalarıyla kodlanır.
Fiziksel Ortam	Oturma Düzeni		Öğrencilerin birbirleriyle etkileşime geçecek şekilde oturduğunu ifade eden açıklamaları oturma düzeni alt teması ile kodlanır.
Öğretmen Roller	Tutum ve Değerler Mesleki Beceri /Öğrenme Ortamları Oluşturma Mesleki Beceri Memnuniyet Şükran		Öğretmenin mesleki bilgi, beceri, tutum ve değerlerini ortaya koyan açıklamalar, eğitim öğretimi planlamadaki yetkinlikleri, öğrencilerin öğretim elemanı ile ilgili memnuniyet bildiren ifadeleri varsa öğretmen rolleri temasına ait alt temalarla kodlanır.
Derse Yönelik Değerlendirme	Memnuniyet Verimlilik Eğlence		Dersin işlenişi, içeriği, süreci hakkında yapılan açıklamalar derse yönelik değerlendirme temasında yer alan alt temalarla kodlanır.
Derse Yönelik Beklenti	Umut Merak Temenni		Bir sonraki derse yönelik duygu ve düşüncelere yer verilmişse derse yönelik beklenti temasına ait alt temalarla kodlanır.

Covid 19 Dönemi	Konu	Kapsayıcı Eğitimin Anlamı ve boyutları Bireysel Farklılıklar Öğrenme ortamları Farklılaştırma Öğretmen rolleri Ayrımcılık, dışlanma Paydaşların rolü Öğretim Yöntem ve Teknikleri Desteğe Gereksinim Duyan Çocuklar Eğitsel Oyunlar	Covid-19 döneminde derste bahsedilen, hakkında tartışmalar yürütülen konulara ilişkin açıklamalar varsa konu teması ve belirlenen alt temalarla kodlanır.
	Öğretim Yöntem ve Teknikleri	Uzaktan eğitim Düz Anlatım Farklılaştırma Soru Cevap Tartışma	Uzaktan eğitim sürecinin dezavantajlarına yönelik açıklamalar, uzaktan eğitimde kullanılan yöntem ve tekniklere yönelik açıklamalara yer verilmişse öğretim yöntem ve teknikleri teması ve belirlenen alt temalarla kodlanır.
	Kazanım	Bilgi Tutum	Öğrencinin “ ders sonunda “ ...öğrendim, bakış açım değişti” şeklindeki ifadeleri kazanım temasına ait bilgi ve tutum alt temalarıyla kodlanır.
	Öğretmen Roller	Tutum ve Değerler Mesleki Beceri Psikososyal Destek Şükran	Öğretim elemanının milli manevi ve evrensel değerleri, öğrencilere yaklaşımı, iletişim ve işbirliği, kapsayıcı öğretim ortamları oluşturması, öğrenme ve öğretme sürecini yönetmesi ile ilgili ifadeler yer verilmişse öğretmen rolleri teması alt temalarla kodlanır.
	Ölçme ve Değerlendirme	Farklılaştırma	Öğrencilerin vize ve final sınavı yerine geçen ödevlere ilişkin ifadelerine yer

			verilmişse ölçme ve değerlendirme teması ve farklılaştırma alt teması ile kodlanır.
	Derse Yönelik Değerlendirme	Uzaktan Eğitim Yüz yüze Eğitim	Uzaktan eğitime ilişkin memnuniyet ve şikayet bildiren ifadeler ve yüz yüze eğitim hakkındaki düşüncelere yer verilmişse derse yönelik değerlendirme teması ve uzaktan eğitim, yüz yüze eğitim alt teması ile kodlanır.
	Geleceğe Yönelik Beklenti	Umut	Sağlıklı günlerin gelmesi, pandemi sürecinin bitmesi ilgili ifadelere yer verilmişse geleceğe yönelik beklenti teması ve umut alt teması ile kodlanır.

Konu Temasına İlişkin Bulgular

Bu temada eğitim fakültelerinde lisans programlarında seçmeli ders olarak verilen kapsayıcı eğitim dersinde işlenen konu başlıkları yer almaktadır. Konu teması altında kodlanan veriler öğrencilerin o gün derste işlenen konular hakkında günlüklerine yazdığı ifadeler dikkate alınarak kodlanmıştır. Aday psikolojik danışmanlar ve sınıf öğretmenlerinin bu temaya ilişkin Covid- 19 öncesi yüz yüze eğitim sürecinde günlüklerinde ifade ettikleri alt temalar şunlardır: Kapsayıcı eğitimin tanımı, bireysel farklılıklar, etnik köken, etik, farklılaştırma, ayrımcılık, kapsayıcı eğitimin gerekçeleri, öğretmen rolleri ve göç mağduru çocuklardır.

Aday sınıf öğretmenlerinin kapsayıcı eğitimin tanımı alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Kapsayıcı eğitimin tanımı yapıldı.” (KS5)

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların etik alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Derste öğretmenimiz ‘etik’ kelimesinden bahsetti.” (KS4)

“Ve haftanın konusu olan etik konusunu işledik.” (K3)

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların ayrımcılık alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Derse girdiğimizde dersimizin ara konularından olan ayrımcılık kavramından bahsedeceğimizi hocamız söyledi.” (KS5)

“Dersin bir diğer yarısında ayrımcılık konusuna değindik” (K1)

Aday Psikolojik Danışmanların kapsayıcı eğitimin gerekçeleri alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Aradan sonra ikinci etkinliğimiz ise kapsayıcı eğitimin sosyo-kültürel, ekonomik, hukuksal ve eğitsel gerekçelerini öğrenmek oldu" (K7)

Aday sınıf öğretmenlerinin göç ve etkileri alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Sınıfta göç nedir? Göçlerin etkileri nelerdir? Sorularını hocamız eşliği ile yanıtladık" (KS3)

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların öğretmen rolleri alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Kapsayıcı eğitim dersinde bu hafta; iyi öğretmen ve kötü öğretmen arasındaki farkları işledik." (KS1)

"Bugünkü konumuzda iyi-kötü öğretmen kavramlarını işledik" (K8)

Aday sınıf öğretmenlerinin savaş mağduru çocuklar alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Bu hafta da kapsayıcıyı eğitimin savaş mağduru çocuklar üzerindeki etkisini konu alan bir etkinlik yaptık." (KS5)

Öğretim Yöntem ve Teknikleri Temasına İlişkin Bulgular

Kapsayıcı eğitimde herkes için eğitim hakkının sağlanması önem taşıdığı gibi her öğrencinin ihtiyaçlarına göre farklılaştırma yapılması gerekmektedir. Bu nedenle birbirinden farklı şekillerde öğrenen ve farklı öğrenme ihtiyaçları bulunan öğrenciler için aynı yöntemleri kullanmak öğrenmenin kalitesini olumsuz etkileyecektir. Bu aşamada kapsayıcı eğitimde herkes için geçerli ve tek bir yöntemin kullanılması yerine her öğrencinin ihtiyacına yönelik desteğin sağlanması, öğrencilerin grup çalışmaları ile birbirlerinden öğrenmeye teşvik edilmesine alan açan öğrenme için evrensel tasarım anlayışı önem kazanmaktadır (Tohum Otizm Vakfı, 2019). "Evrensel tasarım herkesin, her zaman, her nesneye ve yere erişebilirliği düşüncesidir" (Cavington ve Hannah, 1997, s.14). Evrensel tasarım mimari ve çevre tasarımında ortaya çıkan bir kavram olsa da eğitimde erişilebilirlik ve herkes için eğitimin sağlanmasında yol gösterici bir anlayış sunmaktadır.

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanlardan bazılarının yaratıcı drama alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Bugün derste savaş esnasında insanların neler yaşadığını drama yaparak anlamaya çalıştık. Gruplara ayrılarak sınıfta her grup, savaş anında bir ailenin neler yaşadığını canlandırdık. Grup olarak rol paylaşımı yaptık, ben bir ailenin annesini canlandırdım. Bir ailenin savaş anında hayatının nasıl değişebileceğini, hayatlarının tehlikeye girdiğini ve çocukların bu durumdan nasıl etkilendiklerini daha iyi anladım." (KS1)

"Tabi ki yine uygulamalı ders stiline uygun olarak bu kavramların canlandırılmasını yaptık" (K8)

Aday Psikolojik Danışmanların farklılaştırma alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Bugün dersimizi bir uygulama üzerinden işledik. Uygulamanın adı "menti". Menti uygulaması üzerinden hocamız bizlere sorular yöneltti, bizim cevaplarımız ise tahtaya yansıtıldı." (K1)

Aday Psikolojik Danışmanların işbirlikli öğrenme alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Öncelikle 7 şer kişilik gruplara bölünüp konumuzun ne olacağını merakla bekledik.” (K6)

Aday Psikolojik Danışmanların sunum yapma alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Her arkadaşımız 3 cümle yazdı ve bu cümlelerle ilgili şiir yazılacaktı. El birliğiyle şiirimizi yazdık ve sınıfta sunduk” (K2)

Kazanım Temasına İlişkin Bulgular

Cumhuriyetin ilk programlarından 2005 yılına kadar öğretim programlarında davranışçı yaklaşımın etkisiyle kazandırılmak istenen bilgiler “hedef davranışlar” olarak adlandırılmıştır. 2005 yılından itibaren yayınlanan öğretim programlarında davranışçı yaklaşım yerine yapılandırmacılık yaklaşımın etkisiyle artık “hedef davranışlar” ifadesi “kazanım” olarak değiştirilmiştir (Çoban ve Akşit, 2018). Herhangi bir sınıf düzeyinde öğrenciye öğretilmek istenen içeriğin ve bu içeriğin sınırlarını ifade eden cümleler “kazanım” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada öğrencilerin günlüklerine yazdıkları kazanım ifadeleri kazanım ana teması altında bilgi ve tutum olarak iki alt temaya ayrılmıştır.

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların bilgi alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Bu dersten sonra kapsayıcı eğitimin öğrenenlerin farklı gereksinimlerine, onların eğitime, kültüre ve topluma katılımını artırarak ve eğitim sisteminin içindeki ayrımcılığı azaltarak cevap verme süreci olduğunu anladım.” (KS1)

“Ayrımcılık konusunda birçok şey öğrendim.” (K1)

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların tutum alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Bu dersin sonunda mültecilere karşı önyargularımdan kurtuldum.” (KS1)

“Ben bir öğretmen adayı olarak dikkat edeceğime ve kimseyi ayırmayacağıma dair kendime bir söz verdim.” (KS5)

“Kendi okul hayatına baktığımda aslında ne kadar büyük ayrımcılıklara maruz kaldığımızı üzülenerek gördüm. Bazı öğrencilere yapılan pozitif ayrımcılıkla diğer öğrencilere ömürleri boyunca etkileyecek hatalar yapabiliriz. Buna dikkat etmek, farklılıklara avantaja çevirmek ve iyi bir öğretmen olabilmek için çok çalışmak bizim görevimiz” (K5)

Fiziksel Ortam Temasına İlişkin Bulgular

Eğitim ortamlarında düzenlenmesi gereken fiziksel faktörlerin; sınıf düzeni, öğretim programları, eğitim materyalleri ve ders dışı çevresel mekânlar olduğunu söylemek mümkündür (Bayram, 2019). Geleneksel sınıf ortamlarında ise oturma düzeni, sınıfta yer alan öğretim

materyalleri, öğrencilerin sınıftaki alanları kullanımı neredeyse birbirinin aynıdır. Oysa kapsayıcı öğrenme ortamlarında sınıf ortamı öğrencilerin ihtiyaç ve beklentilerine göre düzenlenir. Öğrencilerin birbiriyle etkileşime gireceği şekilde oturma düzeni sağlanır.

Aday Psikolojik Danışmanların oturma düzeni alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Biz arka arka sıralara oturmak yerine bir yarım daire şeklinde oturmuştuk. Herkes birbirini görebiliyordu." (K2)

Öğretmen Rollerine İlişkin Bulgular

Eğitim öğretimin kalitesini belirlemede üç sacayağından biri olarak düşünülen öğretmen, sahip olduğu tutum ve değerler ile mesleki bilgi ve becerisi ölçüsünde öğrencilerine faydalı olabilir. Öğretmenin eğitim öğretimin niteliğini belirlemede bu kadar önemli bir rolünün olması kapsayıcı bir ortamın sağlanması açısından da önemlidir. Milli Eğitim Bakanlığı 2017'de yayınladığı Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlilikleri belgesinde öğretmenlerin mesleki bilgi, mesleki beceri, tutum ve değerler konusunda bir öğretmenin hangi özelliklere sahip olması gerektiğini açıklamıştır. Mesleki bilgi konusunda alan bilgisi, alan bilgisi eğitimi, mevzuat bilgisi öne çıkarken mesleki beceri kısmında eğitim öğretimi puanlama, öğrenme ortamları oluşturma, öğretmen ve öğrenme sürecini yönetme, ölçme ve değerlendirme başlıklarına değinilmiştir. Tutum ve değerler başlığı altında ise öğretmenlerin sahip olması gereken milli, manevi ve evrensel değerler, öğrenciye yaklaşım, iletişim ve işbirliği, kişisel ve mesleki gelişim başlıkları bulunmaktadır. Kapsayıcı eğitimin sürdürülmesinde öğretmenin merkezi bir rolde olduğunu belirten pek çok araştırma yer alması (Tohum Otizm Vakfı, 2019; Sakarneh ve Nair, 2004) öğretmenlerin sahip olması gereken özelliklere odaklanmayı gerektiriyor. Bu çalışmada öğretmenlik mesleği genel yeterlilikleri dikkate alınarak öğretmen rolleri ana teması altında belirlenen alt temalar; tutum ve değerler, mesleki beceri, memnuniyet, şükran ve psiko-sosyal destek olarak belirlenmiştir.

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların tutum ve değerler alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Ayrıca öğrencinin halinden de anlayan bir öğretmen." (KS4)

"Bu etkinliğin sonunda ortaya çıkan posterlere hocamızın dikkatle alıp incelemesi bizleri çok motive etti." (K5)

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların mesleki beceri alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Kapsayıcı eğitim hocamız ise dersi cam gönülden anlatıyor dersi eğlenceli şekle getiriyor." (KS2)

"Çünkü hocam öğrenci merkezli öğrenme tekniği uyguluyor ve bunda ise çok başarılı oluyor." (KS3)

"Her neyse bugün kapsayıcı eğitimin gerekçelerini işledik tabi ki Hoca yine mükemmelliğini konuşturdu ve teorik bilgiler verip bizi sıkmak yerine dersi en eğlenceli nasıl işleyebilirsek öyle işletti." (K9)

"Çünkü öğretmenimiz her hafta kendisi ile getirdiği enerji ve mutluluğu ile bizlere çok güzel etkinlikler düzenleyip konuyu yaşatarak öğretiyor" (K7)

Aday Psikolojik Danışmanların şükran alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“İyi ki varsınız hocam iyi ki” (K3)

Aday Psikolojik Danışmanların ses tonu alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Hocanın ses tonunun bu kadar etkileyici olduğunu bilmiyordum gerçekten” (K3)

Derse Yönelik Değerlendirme Temasına İlişkin Bulgular

Değerlendirme kullanıldığı bağlama göre değişiklik gösteren bir sözcük olmakla birlikte günlük dilde genellikle zihinsel irdeleme anlamında kullanılmaktadır (Erkuş, 2012). Bu çalışmada katılımcıların derse yönelik yorumları, ifadeleri derse yönelik değerlendirme teması altında incelenmiştir. Günlüklerde dile getirilen ifadeler ise memnuniyet, verimlilik ve eğlence alt temaları altında toplanmıştır.

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların memnuniyet alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Bugün dersimizde yine bir etkinlik yaptık 2 yıldır üniversite okuyorum ilk defa bir dersin bitmesini hiç istemediğim ders oldu.” (KS2)

“Dersin işlenişi diğer derslerden farklı olmasından ötürü hem ilgi çekici hem de öğrenciyi daha aktif rol oynatıyor.” (K6)

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların verimlilik alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Yaptığımız sesiz sinema sayesinde savaşı yaşayan insanlara karşı empati becerimiz gelişti” (KS1)

“Bugün yaptığımız etkinlikten çok şey öğrenerek ayrıldık” (K5)

Aday Psikolojik Danışmanların eğlence alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Bugün dersimizde çok fazla eğlendim.” (K2)

Derse Yönelik Beklenti Temasına İlişkin Bulgular

Beklenti gerçekleşmesi beklenen şey anlamına gelmektedir (TDK, 2020). Kapsayıcı eğitim dersi alan öğrencilerin günlüklerinde derse yönelik beklentilerinin bulunduğu işaret eden veriler umut, merak, temenni alt temalarına ayrılarak incelenmiştir/kodlanmıştır.

Aday Psikolojik Danışmanların umut alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“En çok keyif aldığım dersti diyebilirim. Eminim ilerleyen günlerde buraya çok daha güzellerini yazacağım.” (K2)

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların merak alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Yeni bir ders olan kapsayıcı eğitimde 2. Haftamdı. Dersi merakla bekliyordum." (KS5)

"Bakalım haftaya ne tür harika uygulamalar bizi bekliyor?" (K8)

Covid- 19 Döneminde Ortaya Çıkan Temalara İlişkin Bulgular

Covid- 19 Dönemi Konu Temasına İlişkin Bulgular

Aday psikolojik danışmanların ve sınıf öğretmenlerinin Konu temasına ilişkin Covid-19 dönemi eğitim sürecinde günlüklerinde ifade ettikleri alt temalar şunlardır: kapsayıcı eğitimde öğretim yöntem ve teknikleri, kapsayıcı eğitimin anlamı, kapsayıcı eğitim anlayışı, eğitim sistemleri, kapsayıcı eğitim ortamlarıdır.

Aday psikolojik danışmanların ve aday sınıf öğretmenlerinin kapsayıcı eğitimin anlamı alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Bu haftaki konumuz kapsayıcı eğitim içerisindeki kültürel ve ahlaki boyutları konuştuk" (K4) *"Kapsayıcı eğitimin geniş tanımından kapsamından bahsedildi."* (KS6)

Aday Psikolojik Danışmanların kapsayıcı öğrenme ortamları alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"...Kapsayıcı eğitim dersimizde bu hafta kapsayıcı öğrenme ortamlarını konuştuk." (K4)

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların farklılaştırma alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Bugün farklılaştırma stratejilerini anlattı hoca." (KS2)

"Daha sonra dersimize farklılaştırma stratejileri ile başladık." (K7)

Aday Psikolojik Danışmanların bireysel farklılıklar alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"...geçen hafta kalan konumuz olan bireysel farklılıklar kısmından dersimize devam ettik" (K4) *"Bugün dersimizde bireysel farklılıklar konusunu işledik"* (K7)

Aday sınıf öğretmenlerinin ayrımcılık alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Kapsayıcı eğitim dersi bizi gerçek bir öğretmen olmaya, öğrencilerimizle nasıl ilgileneceğimize, öğrenciler arasında ayırım yapmamamız gerektiği gibi önemli konulara değinmektedir." (KS4)

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların paydaşların rolü alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Ailelerin çocuklarına karşı baskıcı ve tutarsız davranışlar sergilememeleri gerektiğini ve çocukları arasında ayırım yapıldığında bunun kötü sonuçlar meydana getirdiğini işledik." (KS1)

"Aynı zamanda kapsayıcı eğitimin çocuklarının davranışlarını kazanmasında aile, toplum ve sosyal çevreninde çok büyük önem taşıdığını belirttik." (K7)

"Kapsayıcı eğitimde toplumun ailenin arkadaşlarının da önemli olduğuna dair bir şeyler öğrendik." (K9)

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların kapsayıcı öğretim yöntem ve teknikleri alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Bu ders işleme yönteminden sonra her öğrencinin farklı olduğunu vurguladı hoca ve bu öğrenciler için farklı öğrenme yöntemlerinin oluşturulması gerektiğini söyledi." (KS4) *"Kapsayıcı eğitim dersimizde kapsayıcı öğretim başlığı altındaki öğretim materyallerini ve yöntemlerini konuştuk."* (K4)

"Devam eden süreçte kapsayıcı öğretimde yöntem ve materyaller üzerinde durduk." (K6)

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların eğitsel oyunlar alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Derste öğrendiğimiz son teknik ise eğitsel oyunlar yoluyla öğrenme tekniği bu teknik öğrencilere neşeli ve rahat bir ortam yaratarak, dersin monoton geçmesini engeller." (KS1)

"Dersin geri kalanında geçen hafta istemiş olduğumuz kapsayıcı eğitimin teknik ve yöntemlerinin devamını getirdik. Devamında eğitsel oyunlar ve örnek olay üzerinde durduk. Açıkçası eğitsel oyunların bu derece etkili olduğunu bilmiyordum." (K6)

Covid-19 Dönemi Öğretim Yöntem ve Teknikler Temasına İlişkin Bulgular

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların uzaktan eğitim alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Bu hafta uzaktan eğitim dersleri başladı" (KS4)

"Bugün ilk kez kapsayıcı eğitimin uzaktan eğitimini tamamladık." (K8)

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların düz anlatım alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Bugün ilk defa kapsayıcı eğitim dersini uzaktan aldık. Tabi ki sınıf ortamı gibi olmadı ders daha çok öğretmenimiz konuştu biz dinledik" (KS4)

"Bugün kapsayıcı eğitim dersimiz vardı hocamız dersi çok güzel bir şekilde anlattı." (K9)

Aday psikolojik danışmanların farklılaştırma alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

"Hoca bize bugün bir resim gösterdi aile ve okul arasında köprü kurmanın önemi ile alakalı yorumda bulunmamızı istedi." (K5)

Aday Psikolojik Danışmanların tartışma alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Öğretmenimiz fiziksel ortamı anlatmak için bize bir slaytta bulunan dört resim gösterdi ve biraz bu resimlerde bulunan sınıf ortamlarını, hangisinin kapsayıcı eğitime girdiğini hangisinin girmediğini, hangi ortamın daha çok verimli olacağını konuştuk” (K7)

Covid-19 Dönemi Kazanım Temasına İlişkin Bulgular

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların bilgi alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Öğrendiğim diğer teknik ise drama ve rol oynama tekniği, tüm öğrencilerin sürece aktif katılmasını sağlayan bir tekniktir” (KS1)

“Bugün bu dersten öğrencilere karşı nasıl davranmam gerektiğini, özel veya dezavantajlı öğrenciler içinde farklı şekillerde bir plan hazırlanması gerektiğini, ders işleme yöntemini öğrendim.” (KS4)

“Derste işlediğimiz konularla beraber kapsayıcı eğitimi daha iyi anlar konuma geliyorum. Bu dersle beraber aslında doğru bilinen birçok yanlış olduğunu keşfettim. Bizi eğiten öğretmenlerimizin bizi tanumadan ya da bize nasıl öğreteceklerini bilmeden ezberden bir şeyler yaptıklarımı fark ettim.” (K6)

“Bu tekniklerin iş birliğine dayalı öğretim, drama, eğitsel oyunlarla öğretim, örnek olay ve tartışma olduğunu öğrendim.” (K7)

“Filmi dersten sonra hemen izledim gerçekten çok güzel bir filmi keyifalarak izledim ve bir kez daha Hocamın aslında bir şeyleri öğretmek için sadece teorik bilgi vererek değil farklı yollarla da öğretmesinin çok güzel bir yöntem olduğunu anladım.” (K9)

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların tutum alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Bu dersten sonra eğitsel oyunların öğrenciler için ne kadar faydalı olduğunu anladım” (KS1)

“Kapsayıcı eğitim slaytlarından şunu görebiliyorum: herkes farklı kendi içinizde önemli olan bu farklılıkları görüp onları birleştirip bütünleştirmek. Herkeste bu ve benzeri slaytları gördükçe yapılması gerekenin bu olması gerektiğini anlıyorum. Lakin neden bize uygulanmadığını merak ediyorum. Çünkü farklı olup dışlanan birçok arkadaşım vardı. Belki ellerinden tutsalardı, şu an da çok güzel yerlere gelebilirlerdi. Yani istenilseydi belki biraz da olsa uğraşsalardı. Birçok genç şu an kendi ayaklarının üstünde kendini daha iyi ifade edebilirdi” (K6)

“Şimdi düşünüyorum da belki de anne ve babamı tam anlamıyla eğitimime katarak bana daha verimli bir eğitim sağlayabilirlerdi. Benim için değilse bile diğer çocuklar için faydalı olması için elimden geleni yapmak istiyorum.” (K6)

Covid-19 Dönemi Öğretmen Rollerine İlişkin Bulgular

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların tutum ve değerler alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“İlk defa bu kadar keyif aldım. Sınav ve not baskısı yapmadan sadece bizlere bir şeyler öğretmek için çırpınan bir hoca gördüm” (KS6)

“Dersin ilk yarım saati bugünün anlam ve önemi için konuşmalarla geçti. 100. yılını dolduran 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramımızı en içten duygu ve düşünceleri ile kutladı. Bu yarım saat içerisinde bize birçok duyguyu yaşattı. Hem gururlanmamıza neden oldu hem de sevincimizi artırdı.” (K6)

Aday Psikolojik Danışmanların psiko-sosyal destek alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Her derste olduğu gibi hocamız yine bizi motive eden cümleler kurarak bu zor günlerden kurtulacağımıza dair inancımızı artırıyor.” (K6)

“Bugün ilk online dersimizi işledik. Öğretmenimiz her zamanki neşesi ve mutluluğu ile süreci nasıl değerlendireceğimiz hakkında enerji ve motivasyonumuzu tazeledi.” (K7)

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların mesleki beceri alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Çünkü hocam öğrenci merkezli öğrenme tekniği uyguluyor ve bunda ise çok başarılı oluyor” (KS4)

“Uzaktan da olsa yine bir şeyler aşılmayı başardı hocamız” (K8)

Aday sınıf öğretmenlerinin ve psikolojik danışmanların şükran alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Bugün alışkın olmadığımız şartlar altında işlediğimiz dersimizin sonuna geldik. Neyse ki şanslıyız değerli bir hocaya sahibiz” (K1)

“...çok güzel bir ders işledik Hoca yine farkını yarattı bence yine tekrar sonsuz teşekkürler.” (K9)

Elinize emeğinize sağlık. Teşekkür ederim hocam böyle güzel bir dönem için” (KS6)

Covid-19 Dönemi Ölçme ve Değerlendirme Temasına İlişkin Bulgular

Herkes için eğitim anlayışının güçlenmesiyle birlikte değişen eğitim öğretim anlayışı içerik, süreç ve ölçme değerlendirmeye ilişkin farklılaştırma ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle öğretmen adaylarının ölçme ve değerlendirme sürecine ilişkin güncel yöntem ve teknikleri bilmesi gerekir. Ancak üniversitelerin öğretmen yetiştirme programlarındaki derslerde ölçme ve değerlendirme tekniklerinin yalnızca geleneksel araç veya yöntemlerle sınırlı kaldığı görülmektedir (Gelbal ve Kelecioğlu, 2007, s, 136). Bu durum öğretmen adaylarının mesleğe başladığında kapsayıcılığı sağlamada birtakım güçlükler yaşamasına neden olabilir. Öğretim yöntem ve tekniklerinde olduğu gibi ölçme ve değerlendirme sürecinde de öğretmenlere düşen görevlerin hizmet öncesi dönemde deneyimlenmesi önem taşımaktadır. Bu araştırmada 14 haftalık ders sürecinde vize ve final dönemi salgın dönemine denk geldiği için ölçme ve değerlendirme temasına ilişkin bulgular Covid-19 salgını karantina sürecinde ortaya çıkmıştır. Ölçme ve değerlendirme temasına ilişkin alt temalar sadece farklılaştırmadır.

Aday sınıf öğretmenlerinin ve psikolojik danışmanların farklılaştırma alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Sınav olmayacaktık bu yüzden bizlere 4 film ödevi verdi.” (K2)

“Bizden her hafta için bir film izlememizi ve bunları değerlendirmemizi istedi” (K5)

“Derste hocamız wonder filmini izlememizi istedi ve bunu kapsayıcı eğitim açısından analiz edip bir ödev hazırlamamızı söyledi” (KS5)

Covid-19 Dönemi Derse Yönelik Değerlendirme Temasına İlişkin Bulgular

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların uzaktan eğitim alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Covid-19 sebebiyle okullara ara verilmiş ve uzaktan eğitim dönemi başlamıştır uzaktan eğitim yüz yüze eğitim gibi olmasa da derslerimizden geri kalmamız için en uygun yöntemdir” (KS3)

“Bu sene artık yüz yüze eğitim yapılmayacak dersler uzaktan eğitim ile devam edecekmiş. Bu haber beni gerçekten üzdü. Hem oluş sebebi hem de bu kararın etkileri yüzünden çok üzüldüm. Virüs ülkemize yayılmış ve artık iş gerçekten çok ciddileşmişti verilen kayıplar yapılan test sayıları artık herkes saat 20.00’ da sağlık bakanının yapacağı açıklamayı beklemeye başlar olmuştu. Acaba bugün kaç test yapıldı kaç kişi vefat etti ülkenin neresinde çok neresinde az hasta kişi var bunu merak eder olduk). Bu beni ve herkesi maddi ve manevi gerçekten zor bir durumda bırakmıştı.). Artık dersleri düşünemiyor uzaktan olduğu için de aklımıza gelmiyordu. Bugün kapsayıcı eğitim dersi vardı dersin teori gibi işlenmesi insanı sıkıyor ama başka yapılacak bir şey de yok bu yüzden buna alışmaya başlamalıyız” (KS4)

“Bugün online dersimizde geçmişe dönük derslerimizin genel bir tekrarını yaptık. Ben dersimizin dramalarla, etkinliklerle olmasına o kadar alıştım ki online dersler benim hiç dikkatimi çekmiyor ve çok zorlanıyorum” (K2)

“Online derslerden hiçbir verim alamıyorum hatta ne işlediğimizi bile unutuyorum önceki günlüklerime bakıyorum da harbiden yaşamışız be dersleri diyorum” (K3)

“Bugün uzaktan eğitim adı altında işlediğimiz kapsayıcı eğitimin dersinin ilk günüydü. Ülkecek böyle bir süreci ilk defa yaşamış olmanın verdiği bir şaşkınlıkla nasıl yöneteceğimizi düşünüyoruz. Okullarda da yine aynı telaş var. İlk kez denediğimiz bir sistemle uzaktan eğitime başladık. Uzaktan eğitimde ki ilk dersler genel olarak bilgilendirmeler ile geçti. Açıkçası biraz da korkuyla hocaların bize verdiği bilgileri dinledik.” (K5)

“Açıkçası yasaklarında vermiş olduğu gerginlikle bugünkü derse fazla odaklanamadığımı fark ettim. Bir yandan evde kalmanın etkisi ile vücudumda alarm veriyordu. Hareketsizlikten ve durmadan masa başında oturmaktan dolayı motivasyonum biraz düştü.” (K5)

“Üzgünüm gene yaşayarak öğretmek yoktu. Sınıftaki o canlandırmaları özleyeceğim galiba.” (K7)

Aday sınıf öğretmenlerinin ve aday psikolojik danışmanların yüz yüze eğitim alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Bu sene artık yüz yüze eğitim yapılmayacak dersler uzaktan eğitim ile devam edecekmiş. Bu haber beni gerçekten üzdü” (KS4)

Aday Psikolojik Danışmanların yüz yüze eğitim alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır: *“Şanslı hissettiğim konu biz bunların hepsini okulda olduğumuz süre zarfında yapmamızdı” (K2)*

“Bu zor günleri atlattıktan sonra en çok yapmak istediğim Hoca ile yüz yüze etkili ve aktif bir ders işlemek” (K6)

"Tabi ki okulda olsa daha iyi olurdu bizim için." (K8)

Covid- 19 Dönemi Geleceğe Yönelik Değerlendirme Teması

Aday psikolojik danışmanların umut alt temasına ilişkin günlüklerde yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır: *"Ama pes etmeden devam ediyoruz. Çünkü güzel günler görmeye inancımız tam ve umudumuz tam."* (K6)

"Umarım her şey güzel olur ve biz de şimdiden özlediğimiz okulumuza ve hocalarımıza kavuşuruz" (K8)

"Umarım tez zamanda üniversitemizin rektörlüğü tarafından açıklama gelir ve okulumuza kavuşuruz." (K8)

Sonuç ve Tartışma

Dünya'da eğitim ile ilgili birçok şey zaman içinde değişmektedir. Eğitim ortamları, eğitim anlayışları, öğretmen rolleri, ders araç gereçleri gibi birçok konuda değişimler gözlenmektedir. Bu kadar değişim ve dönüşüme rağmen eğitim ortamlarının problemleri tamamen çözülememektedir. Her yenilik bazı problemleri çözerken, beraberinde çözülemeyen yeni problemler de getirmektedir. Bu problemlerin başında öğrencilerin akademik ihtiyaçlarının yanında psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanmaması gelmektedir. Son yıllarda dünyada yaşanan savaşlar, göçler, travmatik olaylar, sosyal bilimlerde alanındaki gelişmeler hakim olan eğitim anlayışını değiştirmektedir. Okullarda bazı öğrencilerin farklı nedenlerle dışlanması yerine tüm öğrencileri kapsayacak bir anlayışın hakim olması için dünyanın pek çok yerinde çeşitli çalışmalar yapılmaktadır (Florian, 2008; Causton & Tracy Bronson, 2015). Bu çalışmalar arasında eğitimde kilit taşı olarak görülen öğretmenlerin eğitimi de yer almaktadır. Çünkü kapsayıcı anlayışı benimsemek ve eğitim ortamlarını inşa etmek öncelikle öğretmenin bilgi, beceri ve tutumlarıyla ilgilidir. *"Bir okul, içindeki öğretmenler kadar iyidir"* (Kavcar, 2002, s.1) sözü konu ne olursa olsun öğretmenin yetkinliğine vurgu yapmaktadır.

Bu araştırmada psikolojik danışman ve sınıf öğretmeni adaylarının kapsayıcı eğitim dersi ile ilgili günlükleri incelenmiştir. Kapsayıcı eğitim dersinin on dört haftalık sürecinde yazılan günlükler incelendiğinde adaylara ilişkin şu sonuçlara ulaşılmıştır: Derslerde kapsayıcılıkla ilgili konuların gündeme gelmesi pek çok adayın bilgi ve tutumlarında değişiklik sağlamıştır. Derslerin aktif öğrenme yöntemleri ile yürütülmesi adayları memnun etmiş ve bu konuda farkındalık kazanmalarını sağlamıştır. Dersin öğretim elemanının öğrencilere karşı tutumu, konu hakkındaki bilgisi, ders sürecini planlama ve yönetme becerisi öğretim elemanı ile ilgili olumlu geri bildirimler sağlamıştır. Küresel bir salgın nedeniyle insanların evlere kapandığı ve eğitime çevrimiçi şekilde devam edilen olağanüstü süreçte adaylar başta uzaktan eğitime alışmakta zorlandıklarını ancak öğretim elemanından aldıkları psiko-sosyal destekle derslere devam edebildiklerini belirtmiştir. Öğrenciler yüz yüze eğitim ile uzaktan eğitimi karşılaştırmış, yüz yüze eğitim döneminde aktif katılıma vurgu yaparken uzaktan eğitim sürecinde ise ekran karşısında derse katılma ile ilgili sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir. Öğrenciler derse ve öğretim elemanına ilişkin ifadeler ek olarak karantina sürecinin etkisiyle günlüklerinde sıklıkla sağlıklı günlere kavuşma temennilerini belirtmişlerdir.

Adaylar kapsayıcı eğitim dersi süresince öğrencilerin sosyal kabulü ve farklı ihtiyaçlarına cevap verme, ayrımcılık, dışlanma ve mültecilik, aile okul işbirliğinin önemi, kapsayıcı anlayış, farklılıkların ve çeşitliliğin sağladığı zenginlikler vb. konularda bilgi, tutum ve inançlarında değişiklikler olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına cevap vermede öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimine önem verilmesi gerektiğini belirten Mintz (2007) benzer şekilde araştırmasında sınıf öğretmeni adaylarına giriş kursu niteliğinde verilen eğitimin sonunda dahi tutumlarında olumlu değişiklikler olduğu sonucuna ulaşmıştır. Forlin (2010) kapsayıcı eğitimde öğretmenlerin yetenek, etnik köken, kültürel, dilsel veya sosyal farklılık gibi özellikleri ne olursa olsun sınıflarındaki tüm çocuklara hitap etmeye hazır olmaları gerektiğini belirtir. Kapsayıcı uygulamaları benimseyebilmenin ön şartını da kapsayıcı tutum ve değerlere sahip olma ile ilişkilendirmektedir. Van Laarhoven ve arkadaşları (2007) hem özel eğitim hem sınıf öğretmen adayları için hazırladıkları 'Kabul Projesi' (Project ACCEPT) ile adayların müfredat geliştirme ve saha deneyimi geliştirmelerine olanak tanımıştır. Zenginleştirilmiş etkinliklerle adayların yalnızca tutumları değil beceri düzeyinde de kazanımlar elde ettiği gözlenmiştir. Bu kazanımlar öğretmen adaylarının mesleğe başlamadan önce öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği yetkinliklere ulaşmaları ve eğitim öğretimi kapsayıcı bir anlayışla sürdürmeleri için önemli bir adımdır. Contreas ve arkadaşları (2013) öğretmen adaylarının eğitim sistemine ne kadar donanımlı girse karşılaşacakları günlük zorluklarla başa çıkma olasılıklarının da o kadar artacağını düşünmektedir. Öğretmen adaylarıyla yapılan pek çok çalışmada adayların, desteğe gereksinim duyan öğrencileri eğitim öğretime dahil ederken nasıl bir yöntem izleyeceği ve öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına nasıl cevap vereceği ile ilgili endişeler yaşadığı görülmektedir. Kaşkaya (2013) öğretmenlik eğitiminden, öğretmenlik mesleğine geçişin aday öğretmenler için zor ve kaygı verici olabildiğini ifade etmiştir. Akalın ve arkadaşları (2014) öğretmen yetiştirme sürecinde, bir iki dersin dışında tipik olmayan, farklı ihtiyaçlara sahip öğrencilerin eğitimi ile ilgili ders alamayan öğretmen adaylarının bilgi ve deneyimlerinin eksik kaldığını ifade etmiştir. Bu sebeple kapsayıcı eğitim anlayışının gelişmesi için yapılan çalışmalarda aday öğretmenlerin hem bilgi ve tutum hem saha deneyimlerine yönelik çalışmalara yer verilmesi gerekmektedir.

Günlüklerdeki ifadelerde katılımcıların, ders sürecinde kullanılan tüm yöntem ve tekniklerine yer verdiği gözlenmiştir. Katılımcılar kullanılan yöntem ve tekniklerde yüz yüze dönemde özellikle aktif katılımın ve işbirlikli öğrenmenin altını çizmiştir. César ve Santos (2006) araştırma sonuçlarında işbirliğinin öğrenme ve akademik başarı elde etmede, olumlu tutumları kolaylaştırmada, öğrencilerin sosyalleşmesini, sosyo-bilişsel ve duyuşsal gelişimlerini ve okul başarılarını teşvik etmede önemli rol oynadığını belirtmiştir.

Covid-19 salgını karantina döneminde öğrenciler tarafından derslere uzaktan eğitim ile devam etmek önceleri bir dezavantaj olarak görülürken öğretim elemanın öğrencilere karşı tutumu, psiko-sosyal desteği, kullandığı farklılaştırma stratejileri, öğrencilerin aktif katılımını sağlaması gibi nedenlerle öğrencilerin derse olan ilgilerinin devam ettiği anlaşılmıştır. Karantina döneminde öğrenciler, salgın sürecinin doğal bir sonucu olan korku, endişe, sürekli evde kalmanın getirdiği hareketsizlik ve monotonluğa karşılık dersin öğretim elemanının tutum ve davranışları nedeniyle derslerin verimli geçtiğini ifade etmiştir. Ayrıca öğretim elemanının verdiği psiko-sosyal desteğin onlar için ne kadar önemli olduğuna ilişkin ifadeler günlüklerde sıklıkla yer almaktadır. Öğretmen, öğrenci arasındaki ilişkinin kaliteli olmasının prososyal davranışlar, sorumluluk, okula devam etme

ve okula bağlılık gibi olumlu etkileri olmakla birlikte iyi olmalarına katkı sunmaktadır (Wentzel, 1998; Wentzel, 2002; Herrero, Estevez, & Musitu, 2006). Ayan (2011) eğitim ortamında öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkinin niteliğini çoğunlukla öğretmen yeterliklerinin belirlediğini ifade etmiştir. Bu durum zor şartlar altında dahi öğretmenin eğitim öğretimin verimliliğini sağlamada ne kadar belirleyici olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Kapsayıcı eğitim öğretmenlerin öğrencilerinin farklılıklarına ve ihtiyaçlarına duyarlı olmasını önemsemektedir (Causton & Tracy Bronson, 2015). Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere öğrencilerin farklılıklarına ve ihtiyaçlarına duyarlı bir anlayış geliştirdikleri görülmektedir. Harvey (2008) ise tüm öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına cevap verilmesi ve kapsayıcı sınıflar oluşturulması ile ilgili beklentilerin günden güne artmasının öğretmen adaylarının bu sürece hazırlıklı olmasını etkilediğini belirtmiştir. Sınıflarda kapsayıcı eğitim uygulamalarıyla farklı ihtiyaçlara cevap verilmesinin yanı sıra okul psikolojik danışmanlarının, öğrencilere yönelik rehberlik hizmetlerini yürütürken kapsayıcı eğitim anlayışına uygun hareket etmesi de önemlidir. Ayrıca öğretmenlere yönelik konsültasyon hizmeti sunarken onların eğitim öğretim süreçlerindeki bilgi ve becerilerini arttırmalarına yardımcı olmak için kapsayıcı eğitim anlayışına sahip olması öğrenme ortamı olarak okulun gelişimini sağlayacaktır (Lopez & Bursztyn, 2013).

Yüksek Öğretim Kurulu tarafından eğitim fakültelerinde lisans programlarında seçmeli olarak yer alan kapsayıcı eğitim dersi ile bu dersi alan öğretmen adaylarının kapsayıcı eğitim anlayışında yer alan kavramlara ve birtakım becerilere sahip oldukları görülmektedir. Kapsayıcı eğitim dersi öğretmen adaylarının hem teorik hem pratik yönünü geliştirebilmelerine olanak sağlayacak biçimde kurgulanmalıdır. Bu araştırmada kapsayıcı eğitim anlayışıyla sürdürülen dersin, bilişsel gelişimle birlikte duyuşsal gelişime de olanak sağladığı, öğrencilerin açık ve örtük öğrenmelerinin güçlendiği görülmektedir. Ancak öğretmen adaylarının kapsayıcı eğitime yönelik anlayışlarını ve bireysel ihtiyaçlara cevap vermeye yönelik bilgi ve becerilerini geliştirebilmek eğitim fakültelerinde derslerin, öğretim üyeleri tarafından planlanırken, işlenirken ve değerlendirilirken kapsayıcı eğitim anlayışıyla sürdürülmesi sağlanmalıdır. Böyle bir çalışmanın pilot olarak uygulanması ve öğretmen adaylarının mesleki anlamda profesyonel gelişimine sunduğu katkılar boylamsal olarak incelenebilir. Bu günlerde eğitim fakültelerinin yeniden yapılandırılması için alınan YÖK kararı çerçevesinde yeni ve çağdaş bir öğretmen yetiştirme anlayışının klasik anlayışların yerine geçmesi sağlanabilir.

Sınırlılıklar

Öğretmen adaylarının kapsayıcı eğitim dersine ilişkin duygu ve düşüncelerini yazılı olarak ve her dersin sonunda ifade edebildikleri varsayılmaktadır. Araştırmada kapsayıcı eğitim dersine yönelik duygu ve düşünceler adayların yazılı ifadeleri ile sınırlıdır. Araştırma sürecinin Covid-19 salgını nedeniyle derslerin bir kısmı uzaktan eğitim şeklinde devam etmiştir. Bu durum bir sınırlılık olarak görülmektedir. Ayrıca günlükler on dört haftalık ders süreciyle sınırlı tutulmuştur. Adaylar ders sürecinin ilk dört haftasında yüz yüze, kalan on hafta ise uzaktan eğitim şeklinde devam etmiştir.

Kaynaklar

- Anderson, L. S., & Devine M. E. (2018). *Including Youth of All Abilities. In Youth Development Principles and Practices in Out of School Time Settings* (Eds. Peter A. Witt & Linda L. Caldwell, 2. Edition). Urbana: Sagamore Venture.
- Ayan, M. (2011). *Eğitim fakültelerinin sınıf öğretmenliği programlarının öğretmenlik mesleği genel yeterliklerini kazandırma düzeyi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akalın, S., Demir, Ş., Sucuoğlu, B., Bakkaloğlu, H. ve İşcen, F.(2014). . The needs of inclusive preschool teachers about inclusive practices. *Eurasian Journal of Educational Research*, 54, 39-60.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9 (2), 27-40. doi:10.3316/QRJ0902027
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, (20.baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Causton, J., & Tracy Bronson, C. P., (2015). *The educator's handbook for inclusive school practices*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Cavington G.A., & B. Hannah. (1997). *Access by Design*, New York, Van Nostrand Reinhold.
- César, M., & Santos, N. 2006). From exclusion to inclusion: collaborative work contributions to more inclusive learning settings. *European Journal of Psychology of Education*, 21(3), 333-346. doi: org/10.1007/BF03173420
- Creswell, J. W. (2011). Controversies in Mixed Methods Research. In Denzin, K. N. & Lincoln, Y. S. (Eds.), *The Sage Handbook of Qualitative Research*.
- Çoban, O. ve Akşit, İ. (2018). 2005 ve 2017 Sosyal bilgiler öğretim programlarının öğrenme alanı, kazanım, kavram, değer ve beceri boyutları açısından karşılaştırılması. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(1), 479-505. doi:10.7596/taksad.v7i1.1395
- Dağlıoğlu, H. E., Doğan, A. T. ve Basit, O. (2017). Kapsayıcı Okul Öncesi Eğitim Ortamlarında Öğretmenler Çocukların Bireysel Yeteneklerini Belirlemek ve Geliştirmek İçin Neler Yapıyor? *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 37(3), 883- 910.
- De Boera, A., Pijl, S. J., & Minnaerta, A. (2011). Regular primary school teachers' attitudes towards inclusive education: A review of the literature. *International Journal of Inclusive Education*, 15(3), 331-353.
- Erkuş, A. (2012). Değerlendirme, derleme, norm, norm geliştirme, normalleştirme nedir ne değildir? *Elementary Education Online* 11(2), 1-6.
- ERG (2016a). *Kapsayıcı eğitim: okul pratikleri, öğretmen ihtiyaçları*, İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- ERG (2016b). *Türkiye'de ortaöğretimde kapsayıcı eğitim durum analizi*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.

- Eşici, H. & Doğan, Y. (2020). *Journal of Inclusive Education in Research and Practice*, 1 (2), 29-53
- ERG (2016c). *Engeli olan çocukların Türkiye'de eğitime erişimi: durum analizi ve öneriler* İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- European Agency for Development in Special Needs Education (2012). *Teacher education for inclusion: profile of inclusive teachers*. Brussels: European Agency for Development in Special Needs Education.
- Florian, L. (2008). Special or inclusive education: future trends. *British Journal of Special Education*, 35(4), 202-208. doi:10.1111/j.1467-8578.2008.00402.x
- Forlin, C., Cedillo, I., G., Romero- Contreras, S., Fletcher T., & Hernández, H. J. R. (2010). Inclusion in Mexico: ensuring supportive attitudes by newly graduated teachers, *International Journal of Inclusive Education*, 14(7), 723-739, doi: 10.1080/13603111003778569
- Forlin, C. (2010). *Future directions for teacher education for inclusion. Teacher education for inclusion changing paradigms and inovative approcahes*. New York: Routledge.
- Gelbal, S. ve Kelecioğlu, H. (2007). Öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme yöntemleri hakkındaki yeterlik algıları ve karşılaştıkları sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 33:135-145.
- Harvey, M. W., Yssel, N., Bauserman, E. D., & Merbler, J.B. (2008). Preservice teacher preparation for inclusion an exploration of higher education teacher-training institutions. *Remedial and Special Education*. 31(1), 24-31. doi: 10.1177/0741932508324397.
- Helen, P., & Ingrid, L. (2008). *Making Schools Inclusive: How change can happen*. Save The Children UK: <https://resourcecentre.savethechildren.net/node/1590/pdf/1590.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Herrero J., Estevez, E., & Musitu, G. (2006). The relationships of adolescent school-related deviant behaviour and victimization with psychological distress: Testing a general model of the mediational role of parents and teachers across groups of gender and age, *Journal of Adolescence*, 29 (5), 671-690. doi: 10.1016/j.adolescence.2005.08.015
- Kadan, G. ve Aral, N. (2018). Kaynaştırma uygulamasını yürüten öğretmenlerin duygusal emek ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Çocuk Gelişimi Dergisi*, 1(1), 15-29.
- Kapsayıcı Eğitim Projesi, (2018). <https://oygm.meb.gov.tr/www/kapsayici-egitim-projesi-inclusive-education/icerik/679>
- Kaşkaya, A. (2013). *Okul ve öğretmen içerikli sinema filmlerinin öğretmen adaylarının pedagojik inançları ve eleştirel yansıtma becerileri üzerine etkisi*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Lewis, R. B., & Doorlag, D. H. (1999). *Teaching special students in general education classrooms*. NJ: Prentice Hall.

- Lopez, E.C., & Bursztyn, A. M. (2013). Future challenges and opportunities: toward culturally responsive training in school psychology, *Psychology in the Schools*, 50(3), 212-228. doi: 10.1002/pits
- MEB (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlilikleri*, Ankara: Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.
- McCrimmon, A. W. (2015). Inclusive education in Canada: issues in teacher preparation. *Intervention in School and Clinic* 50(4) 234-237. doi: 10.1177/1053451214546402
- Mintz, J. (2007). Attitudes of primary initial teacher training students to special educational needs and inclusion. *Support for Learning* 22(1), 3-8.
- Mura, G, Alcaraz, A. O., Aleotti, F., Cobo, M. O., Gomez, M, R., & Diamantini, D. (2020). Inclusive education in Spain and Italy: evolution and current debate. *Journal of Inclusive Education in Research and Practice*, 1(1), 01-23.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative research*. New York, NY: John Wiley & Sons, Ltd.
- Romero Contreras, S., Garcia Cedillo, I., Forlin, C., & Lomeli Hernández, K., A. (2013). Preparing teachers for inclusion in Mexico: how effective is this process?. *Journal of Education for Teaching: International research and pedagogy*, 39(5) 509-522. doi: 10.1080/02607476.2013.836340
- Rouse, M. (2008). Developing inclusive practice: a role for teachers and teacher education? *Education in the North*, 16, 6-11.
- Sakarneh, M., & Nair, N.A. (2014). Effective teaching in inclusive classroom: literature review. *Journal of Education and Practice*, 5(24).
- Şimşir, Z, Dilmaç, B. (2018). Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim gördüğü okullarda öğretmenlerin karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri. *İlköğretim Online*, 17(2): s.1116-1134. doi:10.17051/ilkonline.2018.419647
- Talmor, R., Reiter S., & Feigin, N. (2005). Factors relating to regular education teacher burnout in inclusive education, *European Journal of Special Needs Education*, 20(2), 215-229. doi: 10.1080/08856250500055735
- Taylor, S. C., & Sidhu, R. K. (2012). Supporting refugee students in schools: What constitutes inclusive education? *International Journal of Inclusive Education*, 16(1), 39-56. doi: 10.1080/13603110903560085
- TDK (2020). 22.10.2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Travers, J., Balfe, T., Butler, C., Day, T., Dupont, M., McDaid, R., O'Donnell, M., & Prunty, A. (2010). *Addressing the challenges and barriers to inclusion in Irish 223 schools*. Dublin: Special Education Department, St Patrick's College.
- Tohum Otizm Vakfı, (2019). Engelli hakları odaklı kapsayıcı okul için öğretmen kılavuzu, 1-50. http://egitimdeengellihaklari.org/wpcontent/uploads/2019/11/tohum_otizm_ogretmen_kilavuzu.pdf sayfasından erişilmiştir.

- Eşici, H. & Doğan, Y. (2020). *Journal of Inclusive Education in Research and Practice*, 1 (2), 29-53
- UNESCO (1994). The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427> sayfasından erişilmiştir.
- UNESCO (2009). Policy guidelines on inclusion in education. France: UNESCO
- UNESCO (2017). A guide for ensuring inclusion and equity in education. France: UNESCO
- UNICEF ve MEB (2017). Geçici koruma statüsündeki bireylere yönelik rehberlik hizmetleri kılavuzu, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- UNICEF, (2017). Kapsayıcı eğitim. <https://www.unicefturk.org/yazi/kapsayiciegitim> sayfasından erişilmiştir.
- United States Department of Education. (2002). *No Child Left Behind Act of 2001*, 107-110, Washington, DC: U.S. Department of Education.
- Van Laarhoven, T. R. , Munk, D. D. , Lynch, K. , Bosma, J. , & Rouse, J. (2007). A model for preparing special and general education preservice teachers for inclusive education. *Journal of Teacher Education*, 58(5), 440-455. doi: 10.1177/0022487107306803
- Veenman, S. (1984). Perceived problems of beginning teachers. *Review of Educational Research*, 54(2), 143-178. doi: /10.2307/1170
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, (9. baskı). Ankara: Seçkin.
- Wentzel, K. R. (1998). Social relationships and motivation in middle school: The role of parents, teachers, and peers. *Journal of Educational Psychology*, 90 (2), 202-209. doi:org/10.1037/0022-0663.90.2.202
- Wentzel, K. R. (2002). Are effective teachers like good parents? Teaching styles and student adjustment in early adolescence. *Child Development*. 73 (1) 287-301. doi:org/10.1111/1467-8624.00406